

Калька Н. М., Грыщив Н. С. Исторический аспект исследования андрогинности как модели гендерного континуума

Проанализированы исследования и различные подходы к пониманию явления андрогинности в психологической науке. Выделено понимание содержания явления андрогинности как психологического феномена. Указано на отсутствие единой концепции к пониманию значимости этого понятия в условиях современного общества и необходимости её создания. Описаны личностные качества, которые относятся к типично маскулинным, феминным и андрогинным.

Ключевые слова: личность, андрогинность, пол, гендер, гендерная идентичность, маскулинность, феминность, гендерная роль.

Kal'ka N. M., Hrytsiv N. S. Historical aspect of the research of androgyny as a model of gender continuum.

The article analyzes the researches and different approaches to understanding of androgyny in psychological science. It is emphasized on the absence of a single concept to understanding of this notion in modern society and the necessity to create it. Personal qualities that are typical masculine, feminine and androgynous are characterized.

Key words: personatity, androgyny, sex, gender, gender identity, masculinity, femininity, gender role.

Стаття надійшла 17 жовтня 2013 р.

УДК 316.624.3 (316.343.656)

О. М. Лозинський

**ПСИХОЛОГІЧНІ ВПЛИВИ
ПОЛІТИЧНОЇ КОРУПЦІЇ НА ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК
СТАРОДАВНІХ АФІН І РИМУ**

Проаналізовано психологічні впливи політичної корупції на розвиток стародавніх Афін і Риму. Досліджено історичні обставини, в котрих неабияку роль виконував «людський фактор» унаслідок зміни ціннісних суспільних пріоритетів, що вплинули на історію названих античних центрів цивілізації. Зауважено, що політична корупція помітно впливала на політичні та суспільні трансформації в античні часи.

Ключові слова: політична корупція, олігархія, тиранія, деспотія, зловживання владою, спекуляції, полісна ідентичність.

Постановка проблеми. В історії європейських народів явище політичної корупції мало конкретні прояви з огляду на епоху, рівень розвит-

ку культури та цивілізації. Аналізуючи процеси історичного розвитку держав, доводиться констатувати, що зміна влади, суспільного ладу залежали не (або не лише) від певної абстрактної «логіки історії», а історія формувалась реальними людьми, політичними групами, котрі застосовували різноманітні засоби досягнення власних цілей. Політична корупція як явище і як поняття виникло в античній культурі і було одним із засобів політики та управління. Тому важливо розуміти історичні обставини, за яких виникло це явище.

Психологічне дослідження політичної корупції може спертися на реальні історичні факти. Вивчаючи античну історію, можемо помітити, якими засобами намагалися приборкувати політичну корупцію, а також побачити результат цих зусиль.

Стан дослідження. У латинській мові слово «*corrumpo*» (*corruptum*) складалось з двох частин: «*sum*» – разом з кимось; «*rumpo*» – ламати, псувати, руйнувати, порушувати, відміняти, переривати. Етимологічно це поняття означало псувати, вимотувати, розбещувати, задобрювати подарунками, підкуповувати, схиляти до злочину. На думку Б. Арутюняна, корупція складається з двох латинських слів: «*correi*» – декілька пов'язаних спільним інтересом осіб, «*rumpere*» – спотворювати, порушувати, псувати, ламати; в римському праві воно узагальнено означало діяльність групи осіб, спрямовану на порушення принципів здійснення судочинства або керування суспільством [2].

Проблема існування в часи змін цікавила мислителів упродовж історії: від Геракліта, Сократа, Платона, Арістотеля – до Макіавеллі, філософів-утопістів, прагматиків та екзистенціалістів. Впродовж XIX–XX ст. цю проблему вивчали відомі дослідники: В. Вундт (1832–1920), Г. Лебон (1841–1931), Г. Тард (1843–1904); психологи А. Адлер, К.-Г. Юнг (1875–1961), Е. Фромм (1900–1980), Т. Адорно, Ч. Мілош, В. Гавел, М. Фуко. Аналіз особливостей впливу політичної корупції в історичному контексті знаходимо в ґрунтовних історичних, культурологічних, правових дослідженнях В. С. Макаруча [7], Ю. В. Кузовкова [6], А. Боннара [3; 4], І. Лесні [7] та ін. Дослідники акцентували, що політична корупція має глибоку історію, вона з античних часів впливає на масову психологію, історію, однак не висвітлювали психологічні зміни на особистість та масову культуру, які виникали внаслідок її впливу. Зрозуміти політичну корупцію як явище сьогодення можна за детального вивчення її історичного генезису.

Історико-психологічні дослідження політичної корупції слід продовжувати, оскільки це дає конкретно-історичні приклади, якими політична корупція оволодівала суспільством, як змінювала світогляд та ціннісні орієнтації людей, як намагалися подолати політичну корупцію і

що у результаті цього вийшло. **Метою** статті є аналіз психологічного впливу політичної корупції на трансформацію політичних устроїв в античних Афінах і Римі.

Виклад основних положень. Прототип корупції (як незаконне, непомірковане, надмірно жорстоке використання влади) був поширеним явищем у первісних та античних суспільствах. Виконання надмірних повинностей чи випробувань сприймалось як *покарання* за слабкість, колишню поразку, малодушність, переступи (міфологічних Прометея, Сізіфа покарано за вчинки, заборонені богами), або ж як *аванс* заради майбутнього звільнення, успіху, перемоги. Соціальна стратифікація формувалась в умовах війни – війна визначала, хто керуватиме, а хто коритиметься. Давньогрецький філософ Геракліт (кін. VI – поч. V ст. до н.е.) з цього приводу сказав: «Війна є батьком всього. Вона зробила одних багатих, інших людьми, одних рабами, інших вільними». У мирних умовах формувався соціальний порядок співжиття людей (рід, плем'я, етнос, держава): звернення до жерців, вождів, впливових осіб супроводжувалось принесенням дарунків, пожертв, данини. З формуванням рабовласництва остаточно сформувалися відносини підданства, патрон-клієнтиськї відносини не лише між людьми, але в стосунках людей та богів. «Закон гостинності», ритуали «жертвоприношень» були символічними способами умилостивити ставлення богів, долі, впливових людей та груп.

Корупція в стародавніх Афінах. Історичний розвиток стародавніх Афін в античні часи та в добу еллінізму відтворює протистояння сил, що, з одного боку, корумпували суспільство, а з іншого, – протидіяли цьому. Як відомо, розпад родового ладу спричинив структурування суспільства на прошарки аристократів, землеробів, ремісників. Політичні права щодо управління Афінами належали аристократії, решта мали лише громадянські права. Іноземці правами не наділялися. Окремою категорією були безправні раби. Існував територіальний поділ території. Кожна одиниця мала своє представництво в законодавчому органі – ареопазі, де більшість становили вихідці з аристократії, що мала військові обов'язки перед полісом, володіла більшістю економічних ресурсів. Більшість населення втрачала економічні можливості й обростала боргами, що спричиняло масові заворушення.

Першою антикорупційною спробою можна вважати реформи Солона, котрий в 594 р. до н.е., аби відвернути громадянську війну, скасував борги боржникам, заборонив боргове рабство, надав політичні права громадянам згідно з їх майновим становищем, відновив скликання Народних зборів, заснував законодавчий орган Раду чотирьохсот (до якої мали право обиратись вільні громадяни), створив суд присяжних (гілею).

У Раді чотириохсот переважали вихідці з аристократії, в гілеї – решта верств громадян (туди потрапляли шляхом жеребкування).

Модель, створена Солоном, не була досконалою, бо дала можливість на гаслах перерозподілу землі на користь селян прийти в 561 р. до н. е. до влади Пісістрату і запровадити на півострів тиранію. З поваленням тиранії в Афінах антикорупційні реформи були спрямовані на відвернення двох джерел політичної корупції, що загрожували демократії: по-перше, зменшення впливу олігархів-аристократів у парламенті, по-друге, унеможливлення появи тиранії. Першу загрозу подолали шляхом зміни територіального устрою – в нових округах сила аристократії під час виборів до законодавчого органу була суттєво зменшена, тому в Раді п'ятисот припинили домінувати олігархи-аристократи. Другу загрозу подолали, надавши народним зборам право проголошувати *остракізм* (виселення з Афін на 10 років) надто популярним політикам, котрі шляхом популістських реформ могли запровадити тиранію. Ця модель афінської демократії виявилась життєстійкою, оскільки без надмірних потрясінь проіснувала 150 років, забезпечила перемогу Афін у війнах, розширення їх впливу над іншими містами-державами.

Реформи Перікла спрямовувалися на демократизацію та подальше зменшення впливу аристократії. Проблему підкупу населення олігархами чи родовою аристократією під час виборів спробували вирішити, відмінивши метод голосування і запровадивши процедуру жеребкування для проходження до парламенту – Ради п'ятисот. З метою унеможливити корупцію серед депутатів було запроваджено процедуру затвердження нових законів на принципах змагальності: попередній розгляд законів відбувався на Раді п'ятисот, після цього їх мали схвалити народні збори, однак у дію закони вступали лише тоді, якщо їх затвердить гілея (суд).

Ця модель «прямої демократії» мала позитивні, однак і негативні наслідки. Громадяни Афін (насамперед незаможні) втратили мотивацію працювати: прожитковий мінімум можна було забезпечити собі, беручи участь у народних зборах та інших колегіальних органах. Ремісничка, землеробська та інша продуктивна праця стала принизливою, непрестижною. За голосування зацікавлені сторони учасникам зібрань підплачували хабарі, а це приносило додаткові доходи. Багаті громадяни, боячись звинувачення в зловживаннях, втратили особисту мотивацію займатись продуктивним виробництвом, бізнесом. Значну частину доходів вони змушені були витратити на хабарі незаможним учасникам зібрань чи благочинні акції, а не на розвиток економічних засобів – удосконалення виробництва, будівлю кораблів, розробку копалень і т.д. Метод жеребкування спричинив люмпенізацію (зниження інтелектуального та

морального рівня) рішень, які ухвалювалися. З'ясувалося, що корупція може псувати не лише монархів, тиранів, аристократів, але й демос.

Демократія після смерті Перікла переросла в охлократичну тиранію, зростання кількості професійних донощиків (сикофантів), полювання та знищення неблагонадійних непересічних громадян. Одним із таких жертв став давньогрецький філософ Сократ (нар. бл. 470 рр. до н. е.). Через ненависть із боку впливових політичних супротивників в 399 р. до н. е. Сократа притягнули до суду за сфабрикованим звинуваченням у державній зраді, невизнанні існуючої релігії і присудили до страти [3, с. 213; 9, с. 80–89].

Швейцарський професор-еллініст Андре Боннар, досліджуючи причини занепаду Афіньської цивілізації, вказав серед інших *корупцію*, що пронизала життя афінян у IV ст. до н. е. [4, с. 85–103]. Дослідник спирався на позиції давньоафіньського політичного діяча Демосфена, який у публічних промовах докоряв співвітчизникам за те, що корумпований спосіб їх життя (на відміну від їх видатних предків) став дріб'язковим і нікчемним, а це зробило нікчемним спосіб їх мислення та існування: «А тепер ви, афіньські громадяни, обираєте до влади негідних людей..., і отримуєте за це плату (хабарі – О. Л.), ...ці люди розпоряджаються всіма благами і за їх посередництва провадяться всі справи». Більшість мешканців Афін «... заздять тому, хто отримав хабара, насміхаються, коли він зізнається, співчувають тим, кого ввіймали на хабарництві, ненавидять, коли будь-хто спробує дорікати» [4, с. 165–176; с. 110–112]. Соціально-психологічними симптомами занепаду афіньської полісної форми державного урядування в IV–III ст. до н. е. вважають поширення в суспільстві євдемоністичних ідей, моди на безтурботний спосіб життя, втрату смаку до героїчних, етичних категорій, нечутливість до понять обов'язку, гідності, честі (цінностей аристократичної людини).

Політична корупція періоду еллінізму. Пізня античність зазнала радикальних змін, що були спричинені розширенням територій держав, ускладненням суспільств і структур, що здійснювали державне управління (намісники, армія, податкові служби). Утворення велетенської за розмірами монархії Александром Македонським, а також її розпад (у 323 р. до н. е.) на окремі монархічні держави після його смерті; швидке територіальне зростання Стародавнього Риму (з середини III ст. до н. е.) вимагали потужного бюрократичного апарату для утримання земель. Поряд з аристократією формується окрема категорія людей посадовців, чиновників, які від імені носіїв влади (монархів, імператорів) керували в провінціях, розпоряджались майном, населенням та іншими ресурсами. За службу вони отримували платню та інші привілеї. Володарі були зацікавлені, щоб їхніх підданих влаштувала призначена їм платня і не мали змоги отримувати якісь непередбачені доходи (хабарі чи крадіжки ввіреного їм майна).

Еллінізм був похмурою епохою. В державах убивства, бунти, війни, перевороти, насилля були постійним явищем, перенаселення міст спричиняло спалахи епідемій. Ризиковані умови руйнували соціальну структуру, моральні критерії людських відносин. Традиційні релігії не задовольняли духовні запити населення, тому домінували індивідуалістичні настрої. В культурі набули популярності різноманітні форми «втечі від реальності»: скептицизм (кініки), епікуреїзм, стоїцизм, неоплатонізм.

Історія зловживань представниками політичної верхівки в епоху еллінізму – це постійне змагання за владу з використанням усіх можливих засобів: загарбницьких воєн, військових заколотів, громадянських конфліктів, замовних убивств, переворотів. Тенденція політичної корупції була однотипною: політичний лідер приходив до влади внаслідок війни чи вдалого заколоту, спираючись на підтримку обмеженого кола людей. Для наведення жаху і забезпечення покори населення новий володар показово вщент знищував якесь місто. Отримавши перемогу над ворогами, він здобував титул монарха. З того розпочинався зворотній відлік часу для людей з його найближчого оточення: одних звинувачували у підготовці заколоту, інших – у розкраданні майна, ще інших відсиляли на службу в далекі провінції, де вони гинули або випадково, або знищувались за вказівкою володаря. Крім владних аспектів, корупція в часи еллінізму отримувала також економічні форми. Дослідники наводять приклади масштабної спекулятивної торгівлі такими стратегічними ресурсами, як зерно чи залізо. Вистачало можливостей для утворення монополій, притримування стратегічних ресурсів з метою штучного збільшення на них дефіциту та зростання цін і отримання багаторазових прибутків. Прикладом є спекуляції на експорті зерна Клеоменом (єгипетським намісником Александра Македонського) до материкової Греції, що спричинили гостру його нестачу в грецьких містах, стрімке зростання цін на збіжжя. Щодо корупції чиновників середнього рівня говорили: він приїхав бідним у багату провінцію, а поїхав багатим із бідної провінції.

Корупція у Стародавньому Римі. Впродовж VIII–VI ст. до н. е. Рим існував як типове монархічне місто-держава. Згодом утвердилась аристократична республіка, котру змінив в I ст. н. е. імперський період. Після знищення монархії у VI ст. до н. е. було встановлено аристократичну республіку з жорстким розподілом прав, з огляду на майновий стан. Обмежені в правах, *плебеї* домоглись для себе більших прав в управлінні державою 494 р. до н. е. під час облоги Риму ворогами: озброєні війська плебеїв відмовились обороняти Рим, доки патриції не гарантують збільшення їх прав. Патриції змушені були піти на поступки. Впродовж 200 років плебеї

домагались збільшення своїх прав: запроваджено посаду народного трибуна для відстоювання інтересів та прав плебеїв, дозволено шлюби осіб з аристократичних та плебейських родин, згодом дозволили плебеям обіймати будь-які посади, земельні наділи обмежили верхньою межею, відмінено боргову кабалу (за борги можливо було втратити майно, але не свободу), зрівняно повноваження трибутних та центуріальних зборів. Це спричинило злиття близько 290 р. до н. е. плебейської та патриціанської верхівки у так званий *нобілітет*, котрий заволодів політичною владою у Римі.

Органами державного управління були Сенат, до якого входили спочатку лише представники аристократії, а згодом і відомі, заможні плебеї. Також на Форумі проходили народні збори, рішення на яких ухвалювали публічно. Існувала система *патронату*: патрони (освічені, заможні, впливові добродійники) були зацікавлені мати не лише рабів, але й залежних від себе незаможних громадян – клієнтів (осіб, що потребували їх захисту чи допомоги). Для ухвалення свого рішення патрон приводив своїх численних клієнтів на народні збори, які кількісно впливали на прийняття рішення. У Римі було створено систему стимулювання громадян і осіб без громадянства розвивати економіку та служити державі. Раби ж мали змогу викупити себе з рабства шляхом праці на орендованій землі чи в ремісничій майстерні. Іноземці також могли отримати громадянство за заслуги перед державою, наприклад, продаючи в Римі пшеницю за нижчими цінами, ніж у провінціях, привезену на власному кораблі. Громадяни не отримували платню за виконання громадських обов'язків, за злочини вони ризикували стати рабами.

Така система управління дала позитивні результати: спроб з боку аристократії встановити тиранію не було, а до середини III ст. до н. е. серед навіть заможних римлян домінував скромний, аскетичний спосіб життя (порівняно з Карфагеном), корупція не мала істотного значення. Однак за наступні сотню років ситуація радикально змінилась: відбулося різке майнове розшарування, модно стало зовнішніми атрибутами демонструвати свій статус, заможна частина римлян проводила час на бенкетах, пристрась до розкоші заволоділа увагою, для здобуття багатства не соромно було застосовувати усі методи.

Були намагання певними обмеженнями зупинити розростання явища корупції: сенаторам заборонено було займатись веденням підрядних робіт за державний кошт, мати бізнес у сфері морської торгівлі, експорту-імпорту зерна чи металів, фінансовими операціями; були спроби ввести податки на володіння предметами розкоші (дорогоцінне каміння, метали тощо). Однак ці обмеження долались шляхом непрямого ведення вказаних видів бізнесу (через третіх осіб, завдяки участі як акціонерів).

Військові завоювання Римом навколишніх народів спричинили швидке збагачення заможних римлян та шалену корупцію у сфері розподілу завойованих земельних та інших ресурсів. Оскільки, згідно із законом, всі землі Риму та його колоній перебували в державній власності, то політична верхівка їх брала безкоштовно і розпоряджалась ними, не сплачуючи податки. Жодних запобіжних механізмів для унеможливлення такого сценарію в римській республіканській моделі державного устрою не було: заможні й впливові громадяни Риму мали більше прав, ніж решта прошарків суспільства, тому ніхто не міг протистояти цьому перерозподілу економічних ресурсів.

Спробу змінити привласнення сенаторами завойованих земель в 133 р. до н. е. здійснив Тіберій Гракх, який домігся всенародного прийняття закону, що обмежував володіння землею та створення комісії контролю за її розподілом. Тіберія Гракха було вбито, така ж доля спіткала кількох голів указаної комісії. Однак земельне питання стало головним конфліктогеном у I ст. до н. е. між партіями оптиматів (земельних олігархів-латифундистів) та популярями (представників решти населення). Цю проблему силою зброї та законів намагались урегулювати Марій (80-і роки до н. е.), Юлій Цезар (в 50–40-і роки до н. е.) на користь ветеранів, селян, неімущих громадян. Октавіану Августу в 43 р. до н. е. вдалось під час громадянської війни усунути опір партії оптиматів: знищивши декілька тисяч земельних олігархів, він розподілив їх землі між рештою римлян.

Другою за розмахом корумпованою сферою були спекуляції на зборі податків на приєднаних до Риму територіях. Необмежену владу в провінціях мали римські консули, збір податків був їх безпосередньою функцією. Зловживання виникали з боку місцевих олігархів – «публіканів», котрі, сплативши консулам хабарі й авансом суму передбачених податків з окремої території, брали на себе посередництво у сфері податкових зборів з місцевого населення. При цьому «публікани» отримували можливість вводити високі відсотки і штрафи на тих, хто не міг у повному обсязі виплатити необхідні платежі. Завдяки зростанню боргів посередники врешті конфіскували майно у боржників, а прибутки від цієї діяльності в декілька разів перевищували суми сплачених податків і хабарів.

Політична корупція існувала також на штучно спровокованих хлібних кризах, недопостачаннях продовольства у великі міста держави (передовсім Рим), що спричиняло стрімке зростання цін і значні прибутки сенаторів-латифундистів. У Римі хабарництво настільки поширилося, що в I ст. до н. е. Сенат скасував закон, що забороняв його. За спробу

відновити дію цього закону в 91 р. до н. е. народний трибун Лівій Друз поплатився життям.

Політична корупція спричинила різке розмежування населення на невелику кількість неймовірно багатих людей (сенаторів-олігархів) та практично злиденні верстви. Невдоволення у середині I ст. до н. е. вилилось у громадянські війни, в яких, за приблизними підрахунками, воювали з обох сторін 1 млн. мешканців Римської імперії. Після придушення повстань (60 р. до н. е.) республіканський період історії Риму завершується *тріумвіратом* Помпея (приєднав до Риму Понтійське царство), Краса (придушив повстання Спартака) і Цезаря. Соціальні суперечності сягнули тієї межі, що єдиним виходом для аристократії (не вплутаної в корупційні схеми) зберегти свою власність було погодитись змінити республіканську форму правління на *монархічну*. Першим імператором було проголошено Юлія Гай Цезаря (100–44 рр. до н. е.) у 46 р. до н. е., влада якого спиралась спочатку на значну підтримку партії пупулярів та народу. Цезар провів низку реформ, метою яких було зменшення корупції, зокрема, заборонив посередництво в зборі податків у провінціях, державні землі спрямував на потреби малозабезпечених громадян і ветеранів, заборонив позики під відсотки, вищі за 1% в місяць, увів податок на розкіш і т.д. Зміни безпосередньо шкодили економічним інтересам корумпованих впливових і заможних римлян, перекривали їм можливість корупційними методами досягати значних прибутків. Тому внаслідок заколоту Цезаря було вбито у 44 р. до н. е. в стінах Сенату Брутом і Кассієм.

Невдоволення вбивством Цезаря поширилось не лише серед незаможного населення, а й на військо, тому через рік влада в Римі знову опинилась у прихильників Цезаря – Марка Антонія, Октавіана Августа, Лепіда. Було знищено близько 300 сенаторів і 2000 представників корумпованої римської олігархії, замішаних у вбивстві Цезаря. Землі заколотників було роздано ветеранам і незаможним італікам. На думку дослідників, частина багатих римлян підтримувала антикорупційні реформи Цезаря та його наступників, оскільки не була вплутана в корумпований бізнес, а їх інтереси не суперечили інтересам держави. Октавіан Август (27–14 до н. е.) продовжив реформи, розпочаті Цезарем: навів лад зі злочинністю (бандитами в містах, піратами на морі), увів жорсткий контроль за зловживаннями сенаторів-намісників у провінціях, половину земель провінцій перевів під керування імператора. Це суттєво знизило рівень корупції в Римській імперії. Сенат втратив колишній вплив, більшість політичних важелів у державі опинились у руках цезарів.

Однак з середини I ст. н. е. вплив Сенату зріс, у ньому знову домінували олігархи – найбагатші і найкорумпованіші особи, в руках яких

перебувала монополія у морській, міжнародній торгівлі, зернопостачанні міст, влада визначала цінову політику на більшість товарів.

Цікаве для розуміння політичної корупції в Античну добу вчення давньогрецького філософа Арістотеля (384–322 рр. до н. е.). Як відомо, ним було виокремлено три так звані «правильні» форми правління – *монархію, аристократію, політію*, та «спотворені» форми правління – *тиранію, олігархію, деспотію*. В монархії принцип рівності громадян усувається, оскільки управління здійснює лише одна особа – монарх. Ця форма часто вироджується в тиранію, коли закони скасовуються, а доля більшості людей залежить від примх обмеженої групки людей. Чеснотливих громадян в умовах тиранії або виганяють, або знищують. В аристократіях управління перебуває в руках людей дуже заможних і знатного походження. Аристократія вироджується в олігархію, де владу узурпує невелика група заможних людей, метою яких є привласнення усього, що є у державі найбільш цинічними способами. На думку Арістотеля, лише за умови присутності у владі оптимальної частки чесних громадян із середнім достатком демократія підпорядковується законам і має шанс стати найбільш оптимальною формою правління – політією. Однак із демократії здебільшого користають демагоги, котрі на гаслах популізму узурпують владу, не визнають закони, знищують кращих громадян, установлюють деспотію. Отже, корупція розглядалась як процес виродження «правильних» форм державного правління в «спотворені»: монархії – в тиранію, аристократії – в олігархію, демократії – в деспотію [1, с. 100–128].

Стосуючись культури Стародавнього Риму (республіканського його періоду), поняття корупції відображало етичну оцінку римськими громадянами поведінки державних і посадових осіб під час виконання останніми владних та адміністративних повноважень. Ця негативна оцінка діяльності посадовців виникала як порівняння, з одного боку, традиційно-консервативних уявлень про належне виконання уповноважених громадою міста особами адміністративних, судових та інших громадських функцій. Корупція трактувалась як розвал, спотворення, нищення досі поширених суспільно прийнятних соціальних норм і подальше їх неоголошене культивування певним фрагментом суспільства (соціальним прошарком). За Античності суспільні реалії змінювались швидше, ніж звичні етичні установки людей. Внаслідок політичного перевороту чи зовнішнього вторгнення все змінювалось: в кращому випадку владу захоплювали демагоги чи заколотники, в гіршому – іноземні загарбники встановлювали диктатуру і тотальний визиск.

Суб'єктивне переживання людьми такого типу суспільних катаклізмів отримувало словесний вираз – як погіршення якості влади,

порушення прийнятих норм, спотворення до непізнаваності принципів роботи суспільних інститутів (судів, зборів громадян), моральне розбещення посадовців. Корупція відображала проблему співвідношення моралі та реальної політики (боротьби за владу, зловживання владою), суперечності між обов'язком та особистою вигодою [0].

Проаналізувавши історичний розвиток стародавніх Греції та Риму, доводиться визнати вагому роль політичної корупції у трансформації їх політичних устроїв. Фрагментарні епізоди суспільно-політичного оздоровлення змінювались періодами сповзання у корупційні переродження. У результаті форми урядування в Стародавній Греції змінювались у такій послідовності: аристократичний олігархат – реформи Солон – тиранія (Пісістрат) – аристократична політія (включно з правлінням Перікла) – Афіньська полісна демократія, що переросла в охлократичну тиранію – утворення монархічної імперії Александром Македонським – розпад імперії на окремі монархічні держави (еллінізм). Форми урядування в Стародавньому Римі змінювались у такій послідовності: монархічне місто-держава – аристократична республіка та утворення нобілітету – розширення імперії шляхом завоювання провінцій та формування олігархії – громадянські війни та повстання – триумвірат (Помпей, Красс, Цезар) – обмежена монархія (Октавіан Август) – монархія з циклічним домінуванням олігархії (до розпаду імперії).

Політична корупція в період античності використовувалась як механізм збільшення політичної влади та перерозподілу економічних ресурсів окремими політичними силами: тиранами, олігархією, деспотією.

Висновки. Здійснений історико-психологічний аналіз політичної корупції дає змогу виявити її роль у політичних процесах в античні часи.

На думку Ю. В. Кузовкова, висновки з історії політичної корупції в Античності мають універсальний характер, їх можна застосовувати щодо інших історичних епох [6]. Політична корупція була пов'язана зі швидким, часто несправедливим і незаконним збагаченням і зміцненням нечисленних соціальних груп (олігархії). Джерелами збагачення здебільшого були масштабні завоювання нових земель, військові грабежі, зовнішня торгівля, спекуляції на штучному зростанні цін на товари першої необхідності. Поширення політичної корупції мало циклічний характер, в античності ці цикли тривали приблизно від 50 до 100 років. Поширення політичної корупції мало схему: в першій фазі відбувалась концентрація багатства в руках олігархії. Це спричиняло наростання соціальної напруженості в суспільстві. Коли монополізація економіки сягала критичної межі, розпочиналась економічна криза, що переростала в бунти та громадянські війни збіднілих верств (війська, ремісництва, селянства).

Політична корупція мала значний психологічний вплив на населення. Завдяки владним зловживанням було зруйновано родоплемінні відносини та сформовано спочатку полісну, а згодом – імперстку ідентичність.

Перспективи дослідження. Історико-психологічні дослідження доцільно застосувати щодо інших історичних епох – Середньовіччя та Нового часу.

1. Арістотель. Політика / Арістотель; пер. з давньогр. О. Кислюка. – К.: Основи, 2000. – 239 с.

2. Арутюнян Б. К вопросу понимания коррупционного поведения / Б. Арутюнян // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ctrc.am/store/files/db_fellows/article%201.pdf

3. Боннар Андре. Греческая цивилизация. – Т. I: От Иллиады до Парфенона / пер. с франц. О. В. Волкова. – М.: Искусство, 1992. – 269 с.

4. Боннар Андре. Греческая цивилизация. – Том III: От Еврепида до Александрии / пер. с франц. Е. Н. Елеонской. – М.: Искусство, 1992. – 400 с.

5. Грималь П. Цицерон / Вступ. стаття Г. С. Кнабе; пер. с фр. Г. С. Кнабе, Р. Б. Шашиной. – М.: Молодая гвардия, 1991. – 544 с. (Жизнь замечательных людей. Серия биографии; Вып. 717).

6. Кузовков Ю. В. Мировая история коррупции. В 2 томах / Ю. В. Кузовков. – М.: Аним-Пресс, 2010. – Т.1. — 137 с.

7. Лесны И. О недугах сильных мира сего. Исторические очерки. (Властелины мира глазами невролога) / И. Лесны; пер. с чеш. и вступит. статья Н. Я. Купцовой. – Прага: Графити, 1990. – 182 с.

8. Макарчук В. С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн: навч. посібник. – Вид. 6-те, доп. / В. С. Макарчук. – К.: Атіка, 2007. – 624 с.

9. Рассел Б. Історія західної філософії / Б. Рассел; пер. з англ. Ю. Лісняка, П. Тарашука. – К.: Основи, 1995. – 759 с.

Лозынский О. М. Психологические воздействия политической коррупции на историческое развитие Древних Афин и Рима

Проанализированы психологические влияния политической коррупции на развитие древних Афин и Рима. Исследуются исторические обстоятельства, в которых немаловажную роль сыграл «человеческий фактор» в результате изменения ценностных общественных приоритетов, которые повлияли на историю названных античных центров цивилизации. Обращено внимание на то, что политическая коррупция заметно влияла на политические и общественные трансформации в античные времена.

Ключевые слова: политическая коррупция, олигархия, тирания, деспотия, злоупотребление властью, спекуляции, полисная идентичность.

Lozynskiy O. M. Psychological impact of political corruption on historical development of Ancient Athens and Rome

The psychological effects of political corruption on the development of ancient Athens and Rome are analysed. The historical circumstances are investigated

in which «the human factor» played a significant role due to changes in values of social priorities that influenced the history of these ancient centres of civilization. It is noted the fact that political corruption is significantly influenced on the political and social transformations in ancient times.

Key words: *political corruption, oligarchy, tyranny, despotism, abuse of power, speculations, polis identity.*

Стаття надійшла 22 жовтня 2013 р.

УДК 159.9-177.3

Н. М. Майорчак

ІСТОРИОГЕНЕЗ ВИВЧЕННЯ БРЕХНІ У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Вивченню історіогенезу брехні як соціально-психологічного явища. Подано характеристику брехні людини в контексті філософсько-моральних, психолого-педагогічних поглядів. Проаналізовано прояв брехливості як форми поведінки, якості чи риси особистості. Досліджено стійкий, свідомий прояв брехливості в психіці індивіда, його закріплення і повторюваність у структурі особистості.

Ключові слова: *брехня, обман, брехливість, неправдивість, істина, правда, психіка, індивід.*

Постановка проблеми. Проблеми брехні, чесності та довірливості є надзвичайно актуальними для багатьох сфер діяльності, спілкування та взаємодії людей. Як свідчить соціальна практика, людина використовує брехню у повсякденній діяльності як з вимушеної необхідності, так і умисно. Тому знання та вміння виявляти, розпізнавати і викривати брехню – це потужний соціальний потенціал людини, який дозволяє їй уникати багатьох непередбачуваних проблем та несприятливих ситуацій.

Брехня як соціально-психологічне явище, на думку дослідників, має неоднозначний прояв, емоційно-сміслову навантаженість та значення для людини, є невід’ємним атрибутом соціальної адаптації та життєдіяльності людини. Більшість людей знаходить виправдання своєї брехні, вважаючи, що краще приховати неприємне, у негативну, небажану інформацію, ніж заподіяти іншій особі переживання, страждання, розчарування тощо. Внаслідок цього брехня сприймається як позитивний чинник, «порятунок» для людини, сприяє збереженню її душевного спокою і фізичного здоров’я. Незважаючи на це, брехня як